

Любов Дубровіна,
Наталія Зубкова,
Ольга Степченко

**ДОСЛІДЖЕННЯ З АРХЕОГРАФІЇ ТА АРХІВОЗНАВСТВА
В ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
(1992-2004 рр.)**

Започаткування Інституту рукопису НБУВ передбачало створення спеціального наукового напрямку, пов'язаного з вивченням у системі НАН України історико-документальної спадщини та рукописно-книжної традиції на основі інтеграції широкого кола джерелознавчих та книгознавчих наук у межах "манускриптознавства". Це дало змогу сформулювати нову систему історико-філологічних досліджень на базі комплексного підходу до джерелознавчого поняття "рукопис", "рукописна книга" та "архівний документ". Вивчення рукопису та історичного документа як об'єкта досліджень і суб'єкта історичного процесу, типології та класифікації рукописів, їх інформаційних, ідеологічних, естетичних, трансляційних та інших функцій, створення масивів документної інформації певного характеру для вивчення системи наукових знань та духовного розвитку суспільства закладають основи для майбутньої розробки фундаментальної історії рукописно-книжної традиції та історії книги й документа. Головною метою Інституту як наукового підрозділу НБУВ є розвиток досліджень у галузі науково-дослідної, науково-практичної та науково-інформаційної роботи, пов'язаної з теоретичною та прикладною розробкою проблем рукописного документа як писемного джерела у всіх його проявах і властивостях, вивчення основних закономірностей функціонування рукописно-книжної культури України та світової історико-культурної спадщини. Науково-дослідна діяльність ІР пов'язується з розвитком споріднених історичних та філологічних допоміжних дисциплін, об'єктом вивчення яких є рукопис (кодикологія та кодикографія, польова та камеральна археографія, джерелознавство, дипломатика, архівознавство, документознавство тощо) на основі інтеграції спеціальних наук джерелознавчого циклу. Науково-інформаційна діяльність ІР НБУВ пов'язана із створенням національного археографічного реєстру рукописних колекцій і зібрань України. Основна увага приділяється проблемі встановлення походження рукописних документів і рукописних масивів української, окремих фондів та колекцій, методів організації, опису та форм наукового використання, впровадження в практику нової системи науково-інформаційного археографічного опису документів та архівних фондів українського походження, які зберігаються в колекційних фондах НБУВ у вигляді бази даних, а також опублікованих матеріалів до Державного реєстру національного культурного надбання України - каталогів, довідників по фондах, покажчиків та оглядів. Основними завданнями Інституту в сфері археографії та архівознавства є:

- розробка теоретичних та науково-методичних питань рукописної української, методик каталогізації документальних рукописних масивів рівня архівного фонду, групи фондів, колекції, тематичної групи документів, справ та окремих документів;
- створення системи всебічного описання архівних та рукописних матеріалів рівня особового архівного фонду та окремих колекцій і зібрань, які дозволяють здійснювати розкриття змісту документальної інформації та введення нового масиву документів в науковий та суспільний обіг України через створення сучасної системи науково-довідкового археографічного апарату як національного реєстру колекційних фондів та зібрань;
- науково-археографічне вивчення організації фондів, експертизи змісту і складу фондів, що комплектуються, проведення робіт з наукового опрацювання існуючих фондів, які надійшли на постійне зберігання;
- удосконалення науково-інформаційного забезпечення розвитку науки та культури інформацією, що міститься в рукописних фондах НБУВ, і розробка нових форм і

методів створення державного обліку та опису найцінніших фондів національної пам'яті з використанням традиційних і сучасних інформаційних технологій для прискорення процесу інформування ретроспективним знанням.

Практичні результати діяльності ІР НБУВ спрямовані на створення археографічних методик описування, підготовку масивів структурованої вторинної інформації для Державного реєстру національного культурного надбання на рівні рукописного фонду, колекції та зібрання, науково-методичних та науково-довідкових інформаційних видань, які найбільш актуальні для сучасного духовного розвитку України, запровадження зведеної бази даних на рукописні фонди ІР НБУВ. Результати досліджень репрезентовані в монографічних дослідженнях, публікації документів та пам'яток культури, путівниках по фондах, тематичних покажчиках документів та каталогах рукописних книг.

Археографічні дослідження ІР НБУВ, тобто науково-дослідні та практичні розробки документальних фондів, розвиваються на базі поєднання методів та завдань інших спеціальних історичних дисциплін і охоплюють питання камеральної та едиційної археографії. Початок спеціального напрямку, який можна узагальнити, як архівну та рукописну україніку в фондах НБУВ, передбачає створення археографічного реєстру колекцій та зібрань, проведення дослідження рукописних фондів ІР НБУВ, в тому числі й археографічний та кодикологічний опис рукописної книги, документальних колекцій просвітницьких фондів, спеціальних колекцій, зібрань та особових архівних фондів. Головною метою археографічних досліджень є розробка теоретичних та науково-методичних засад створення національного археографічного реєстру рукописних колекцій і зібрань України як фундаменту для Державного реєстру національного культурного надбання.

Стан та розвиток археографії та архівознавства знаходить своє втілення в численних публікаціях та виданнях ІР НБУВ. Перед тим, як коротко охарактеризувати здобутки з едиційної діяльності та підготовки архівних довідників, слід зазначити, що за межами даної статті ми залишаємо інший важливий напрям - розвиток кодикологічних досліджень у галузі рукописної книги як окремої теми. Вважаємо за необхідно виділити лише аспект археографії рукописної книги, тобто питання підготовки довідників на базі наукового опису кодексів.

Праці ІР НБУВ до 1998 р. у повному обсязі вміщені в спеціальному бібліографічному довіднику "Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: Бібліографічний покажчик. 1993-1998" (К., 1998). Тому ми зупиняємося лише на найважливіших публікаціях, залишаючи поза межами нашої уваги численні наукові статті та повідомлення співробітників ІР НБУВ, надрукованих на сторінках "Рукописної та книжкової спадщини України", "Наукових праць НБУВ", "Бібліотечного вісника" та інших часописів.

Першим напрямом є історія формування рукописного фонду ІР окремо або в загальному контексті вивчення історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на основних етапах її розвитку, починаючи від часу заснування бібліотеки та історії формування рукописних фондів, організації технологій опрацювання, розвитку науково-організаційної та науково-дослідної діяльності, підготовки науково-довідкового апарату та наукових видань. За результатами досліджень опубліковані дві монографії Л. А. Дубровіної, О. С. Онищенко "Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918-1941)" (К., 1998) та "Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1941-1964)" (К., 2003), а також низка статей О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіної, М. С. Слободяника, О. П. Степченко, Н. М. Зубкової¹. Наукові співробітники ІР НБУВ вивчали історію започаткування Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема, концепцію національної бібліотеки в історії України та сучасному суспільстві, створення Національної бібліотеки України, комплектування її фондів, організації діяльності у період 1918-1990-х рр. Розроблено питання про зміст поняття "національна бібліотека",

розглянуті шляхи національної бібліотеки в історичному розвитку в Україні, створена історія НБУВ за 1918-1964 рр., оскільки заснування та перші десятиліття існування Національної бібліотеки України було найбільш складним й малознаним періодом історії НБУВ. Розроблений проект "Концепція сучасного розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського"².

Інститут працює над опрацюванням методів підготовки архівних довідників різного рівня організації, передусім, інституційного, рівня рукописного (архівного) підрозділу, фондового та подокументного. Враховуючи досвід попередників, методи розвиваються і доповнюються відповідно до вимог сучасної камеральної археографії.

Інституційний рівень архівного опису представлено виданням "Архівні установи України: Довідник", підготовленим спільно з Державним комітетом архівів України та Міністерством культури і мистецтв України (К., 2000). Довідник подає відомості про державні центральні, обласні та галузеві архіви, найзначніші рукописні підрозділи бібліотек, академічних інститутів та університетів України, що мають право постійного зберігання документів. Описові статті містять коротку адміністративну інформацію, історію архівної установи, дані про обсяги, склад та зміст фондів, основну бібліографію.

В ІР НБУВ підготовлені фундаментальні довідники: "Видатні вчені Національної академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918-1998): Путівник" та "Особові архівні фонди Інституту рукопису. Путівник"³, де за уніфікованою схемою репрезентовано склад та зміст 264-х особових архівних фондів Інституту рукопису НБУВ, поданий перелік фондів, що є у стані опрацювання.

У Путівниках подаються відомості про склад і зміст документів особових архівних фондів академіків та членів-кореспондентів НАН України, що відклалися в результаті цілеспрямованої збирацької діяльності бібліотеки за 80 років і зберігаються у фондах Інституту рукопису та Інституту архівознавства НБУВ. В описовій статті репрезентується архівна спадщина вченого, що зберігається не лише у його власному, але й в інших фондах, що ідентифікуються з його авторством або ім'ям. Таким чином, у цьому довіднику здійснюється певна реконструкція архівної спадщини вченого, що зберігається в рукописних фондах ІР.

У концепції архівно-археографічної діяльності ІР важливе місце займає розробка теоретичних та науково-методичних питань організації, систематизації та науково-інформаційного опису особових архівних фондів діячів науки, створення концепції архівної спадщини вченого, аналіз фондів, методик каталогізації документальних рукописних масивів рівня архівного фонду, групи фондів, колекції, тематичної групи документів, справ та окремих документів. У цьому напрямі працювали та працюють наукові співробітники С. О. Булатова, Т. І. Воронкова, Л. А. Дубровіна, О. М. Гальченко, Г. А. Гнатенко, О. Ю. Горшихіна, С. Г. Даневич, Н. М. Зубкова, О. А. Іванова, М. К. Іваннікова, І. В. Клименко, Е. С. Клименко, І. Д. Лисоченко, І. А. Сергєєва, С. В. Сохань, О. П. Степченко, Ю. А. Пінчук, М. С. Слободяник, М. Л. Скірта, О. О. Хамрай, Л. В. Шолохова та ін.

Особливість організації рукописного фонду та особових архівних фондів складається з концепції, що розроблена в ІР. Перше - матеріали комплектуються в результаті цілеспрямованої збирацької діяльності за принципом збереження найбільшої повноти архівної спадщини ученого. Архів ученого розглядається як культурне явище, яке містить не лише найвагоміші результати його діяльності, а й відображають життя та діяльність фондоутворювача як об'єкт наукового вивчення особистості з урахуванням найдрібніших деталей. Тому архіви вчених, як правило, значні за обсягом і містять всі, без винятку, документи, що відклалися у його особистій архівній спадщині або будь-чим стосуються його життя, діяльності та оточення.

Рукописні матеріали описані, як правило, подокументно, детально розписується творча діяльність, листування, особисті документи тощо. Специфіка особових архівних фондів як

об'єкта камеральної археографії вимагає більш заглибленого та деталізованого опису їхньої спадщини. За останні 10 років співробітниками Інституту описувалася архівна спадщина таких вчених, як: К. Р. Анищенко, С. Я. Ан-ський (С. Раппопорт), М. Ю. Брайчевський, А. Я. Гаркаві, С. Ф. Глузман, О. С. Грузинський, В. М. Зуммер, В. В. Кислов, Ф. З. Коновалюк, Є. В. Корольова, П. П. Ротач, М. А. Шудря. Завершується наукове опрацювання архівів А. Г. Адаменко, О. М. Апанович, Б. С. Бутника-Сіверського, В. П. Гамана, Д. М. Косарика, Г. В. Малакова, В. П. Платонова, Л. А. Проценко, Ф. П. Шевченка, К. П. Шудрі тощо.

За 10 років існування ІР НБУВ описано понад 20 архівних фондів, підготовлено понад 300 статей та оглядів архівних фондів, опублікованих як у довідниках, так і на сторінках спеціального серійного видання ІР НБУВ "Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів", яке нині налічує 9 випусків.

Особові архівні фонди вчених у контексті історії науки та культури стали об'єктом для написання та захисту кандидатських дисертацій, зокрема документи таких осіб, як видатний філолог, історик книги, археограф та музейний діяч М. І. Петров (С. О. Сохань), на черзі архівна спадщина таких відомих істориків, як М. Ю. Брайчевський, Ф. П. Шевченко тощо.

Науково-методичні розробки в цій галузі коротко висвітлені у передмовах до довідників рівня фонду. На часі - методика підготовки покажчиків архівних фондів рівня просвітницьких установ, товариств, організацій, що створювали колекційні документальні фонди, що нині зберігаються в фондах ІР НБУВ. Паралельно здійснюється науково-археографічне вивчення організації фондів, комплектування архівами особового походження, проведення робіт стосовно вже описаних за прискореною методикою архівних фондів. Модель опису особового архівного фонду та бібліотечних книжкових колекцій і зібрань пропонується, як методика опису фондів для Реєстру Державного культурного надбання України й пристосована для комп'ютерних технологій.

Теорія археографії, передусім, камеральний напрям, розроблений у теоретичних розвідках з камеральної археографії (Л. А. Дубровіна)⁴ та методичних засадах опису рукописних книг (О. М. Гальченко, Л. А. Дубровіна, Л. А. Гнатенко, О. А. Іванова)⁵. Питання археографії рукописних книг розроблено у спеціальному методичному виданні "Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису", підготовленому Л. А. Дубровіною, О. М. Гальченко та О. А. Івановою. Спірні питання кодикології та археографії, розмежування сфери дії, методів цих дисциплін також були об'єктом дослідження⁶.

Питання створення теоретичних та науково-практичних засад системної репрезентації бібліотечних книжкових та рукописних фондів у Державному реєстрі національного культурного надбання розробляється на комплексній базі встановлення їх походження, історії, реконструкції складу і змісту фондів. Залучення нового масиву документів в науковий та суспільний обіг України здійснюється через створення сучасної системного науково-довідкового апарату. Підготовлені та опубліковані: брошура Л. В. Мухи "Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція" (К., 1997), статті Л. В. Лисенко, присвячені класифікації бібліотечних фондів, в яких певна увага приділяється й рукописним колекціям та зібранням, оскільки комплектування бібліотеки, як правило, забезпечується бібліотечними зібраннями та архівом ученого. Бібліотечні зібрання є органічно створеними фондами, їх можна розподілити за типами на: особові (що складаються з особових архівних та бібліотечних фондів) та бібліотечні зібрання культурологічних та просвітницьких установ. Особові фонди, у свою чергу, класифікуються за іменною ознакою та діляться на іменні, родові, сімейні. За структурно-функціональною ознакою бібліотечні зібрання класифікуються на: меморіальні бібліотеки (меморіальний фонд); комплексні бібліотечні зібрання (бібліотечно-рукописні); "бібліотечні книжкові зібрання" як структурний підрозділ бібліотечних фондів;

"рукописні та архівні зібрання" - комплекси. Цей підхід має практичне значення для проведення державної реєстрації наукової та культурної спадщини вченого. Проблеми реєстраційного опису документної інформації розглядаються Л. А. Дубровіною⁷.

Підготовка наукових каталогів та покажчиків документів, присвячених опису рукописної книги, актових документів, архівних документів XIX-XX ст., що зберігаються в різних документальних колекціях просвітницьких установ та організацій, є також важливим напрямом камеральної діяльності ІР НБУВ. Серед них слід назвати каталоги Є. К. Чернухіна "Грецькі актові документи та листи з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського" та його ж "Латинська книга в фондах Інституту рукопису"⁸. Одним з провідних напрямів діяльності ІР НБУВ є опис збірок рукописних книг, зокрема, над описуванням рукописних книг XIV-XV ст. працює Л. А. Гнатенко, XVI ст. - О. А. Іванова, XVII ст. - М. К. Іваннікова, польських рукописних книг - С. О. Булатова, єврейських та арабських рукописних книг - О. О. Хамрай.

Л. А. Гнатенко підготувала видання "Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Каталог". Нею ж здійснювалися спільні дослідження за темою "Болгарсько-українські книжкові зв'язки" між Кирило-Мефодіївським науковим центром і Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, що знайшло відображення у каталозі Л. А. Гнатенко "Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису"⁹.

Аспекти описування та контролю збереженості рукописних книг вивчалися О.М. Гальченко¹⁰. Нею підготовлено структуровану схему аналізу стану збереженості за численними зовнішніми ознаками кодексів.

Бібліографічні видання представлені працею Л.В. Шаріпової стосовно часопису "Вісті Таврійської вченої архівної комісії і Таврійського товариства історії, археології та етнографії (1887-1931)" та бібліографічним покажчиком праць О.М. Апанович, упорядкованим С. Г. Даневичем¹¹.

Важливе значення має едиційно-археографічний напрям діяльності ІР НБУВ. Цей напрям розвивається на базі співробітництва з різними академічними та архівними установами, передусім, Інститутом української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Необхідно відзначити внесок С. М. Кіржаєва у дослідження історії едиційної археології та видатних археологів в Україні¹² та історії Археологічної комісії ВУАН. На базі рукописних фондів ним було підготовлено низку статей та фундаментальних публікацій документів з фондів ІР, присвячених В. І. Вернадському, М. С. Грушевському, В. П. Василенку, Д. І. Багалію, П. О. Кулішу та ін.¹³

Публікація видатних пам'яток історії та культури також займає важливе місце в діяльності ІР НБУВ. Так, здійснена публікація одного з перших перекладів українською мовою канонічного євангельського тексту "Пересопницького Євангелія 1556-1561 pp.", що складається з мовознавчого, археологічного та кодикологічного дослідження пам'ятки, транслітерованого тексту та словопоказчика¹⁴. Значна увага приділяється також унікальним рукописним пам'яткам, що належать різним народам і культурам. Серед них - "Альбом єврейської художественної старини", підготовлений до друку в 1918 р. відомим єврейським письменником, етнографом та громадським діячем Семеном Ан-ським¹⁵.

Вивчаються особистості археологів, палеографів, архівістів, зокрема, В. Б. Антоновича, М. В. Гепенера, М. М. Бантиша-Каменського, Г. П. Житецького, Є. О. Ківлицького, а також архівна творча спадщина та життєвий шлях М. І. Костомарова та ін.¹⁶.

Камерально-археологічний напрям ІР спрямований не лише на описання документальних фондів ІР, як особових, так і інституційних, що надійшли до ІР, а й на поглиблене вивчення раніше описаних фондів, публікації описів та покажчиків документів. Наукове опрацювання архівної спадщини громадських діячів, учених та діячів

культури, освіти є постійною щоденною роботою Інституту. Комплектування фондів (як форма польової археографії) - це, перш за все, робота з виявлення кола перспективних архівів відомих діячів науки, культури, освіти та попереднього опису архівних матеріалів, їхньої реєстрації, оформлення передачі на постійне зберігання, проведення експертизи цінності архівів особового походження. Описування особових архівних фондів, формування науково-довідкового апарату на рукописні фонди є науковою роботою археографів ІР НБУВ.

Видані спеціальні покажчики документів на базі архівних фондів особового походження, зокрема Б. Д. Грінченка, М. С. Грушевського, С. А. Ан-ського (Н. М. Зубкова, С. М. Кіржаєв, І. А. Сергєєва)¹⁷, та архівних фондів установ й організацій, серед яких на особливу увагу заслуговують видання, що детально описують музичні архівні фонди. Дослідження документальної музичної спадщини концентруються як за окремими джерелами, так і за фондами. Так, вийшло друком дослідження Л. П. Корній та Л. А. Дубровіної "Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI-XVII ст.", де було репрезентовано публікацію церковних монодичних піснеспівів болгарського наспіву з рукописів, що зберігаються в книгосховищах міст Києва та Львова. Подано дослідницькі матеріали про болгарський наспів, кодикологічне дослідження та археографічний опис нотолінійних Ірмолоїв, з яких узяті зразки болгарського наспіву.

Інший ґрунтовний каталог - музичного архіву М. Д. Леонтовича - розкриває склад нотних рукописів духовних і світських творів класика української музики кінця XIX - початку XX ст, які зберігаються у фондах Інституту рукопису НБУВ¹⁸. Обидва видання підготовлені за спільною участю НБУВ та Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. Співробітники відділу юдаїки брали участь у підготовці компакт-дисків спільно з дослідженнями Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, що здійснив технологію перезапису звуку на сучасні носії ("Скарби єврейської культури в Україні" (К., 1997) та "Історична колекція єврейського музичного фольклору" (Т. І. "Матеріали етнографічної експедиції Юлія Енгелз. 1912" (К., 2001); Т. II. "Матеріали з колекції Зіновія Кісельгофа. Релігійні пісні" (К., 2004); Т. III. "Єврейська народна музика і театр в Україні" (К., 2004).

Підготовка науково-довідкових видань ґрунтується на сучасних вимогах щодо комплексності та на повноцінному розкритті інформації щодо змісту документів. Оскільки у центрі уваги найважливіші для розвитку сучасної науки документи, основна методика підготовки передбачає подання наукової атрибуції, опису, анотації змісту документів, бібліографії. Так, ґрунтовністю та складністю вирізняється анотований каталог унікальної колекції фонографічних записів єврейського фольклору, підготовлений Л. В. Шолоховою, що є фоноархівом єврейської музичної спадщини, складним за побудовою, оскільки містить опис фоноциліндрів та подає нотні і текстові розшифровки до них¹⁹. Каталог не лише репрезентує музичний фольклор євреїв Східної Європи, а й залучає до наукового обігу значний за обсягом матеріал, зібраний під час етнографічних експедицій під керівництвом видатних діячів єврейської культури С. Ан-ського (1912-1914) та М. Береговського (1929-1947) на території України та Білорусії. До фоноархіву увійшли також фоноциліндри з приватних колекцій композитора Ю. Енгеля і фольклориста З. Кісельгофа, матеріали слухача курсів сходознавства І. Лур'є з Палестини. Анотований каталог "Документи з історії Києво-Могилянської академії за матеріалами фондів Інституту рукопису (1615-1817)" (К., 2003) був підготовлений Т. В. Міцан на базі фронтального перегляду фондів ІР НБУВ²⁰. До каталогу увійшли документи про діяльність першого навчально-просвітницького закладу України - Києво-Могилянської академії: універсали гетьманів про надання прав Києво-Братському монастирю, грамоти і привілеї, духовні заповіти, документи щодо навчального процесу, фінансово-економічні документи, витяги та виписки різноманітного характеру з інших джерел, які мають відношення до історії Академії.

Різноманітність тематики фондів, які зберігаються в ІР НБУВ, має значний вплив на обрання тематики досліджень. Так, останнім часом значна увага приділяється питанням переміщення культурних цінностей під час Другої світової війни. Документальна комплексність є підґрунтям видання "Бібліотеки Києва у період нацистської окупації (1941-1943)" (К., 2004), здійсненого разом з Центральним державним архівом вищих органів влади та управління та Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Видання містить дослідження проблеми переміщення книжкових колекцій та зібрань, анотований покажчик нацистських документів з фондів Оперетивного штабу рейхсляйтера Розенберга, рейхскомісара України Коха та Київської міської управи, а також публікацію найважливіших документів, що розкривають основні напрями бібліотечної політики нацистів під час війни.

Крім того, досліджувалися й окремі колекції й зібрання, зокрема: історія рукописної збірки бібліотеки Понятовських "Регія" та бібліотеки магнатського роду Яблоновських (С. О. Булатова), колекції сектора сходознавства (І. А. Сергєєва, О. Ю. Горшихіна), музичні рукописи, фольклорні матеріали та колекція фоноваліків (І. А. Сергєєва, Л. В. Шолохова), єврейські періодичні видання у фондах НБУВ (М. Є. Владіміров), архіви часописів та видавництв (І. В. Клименко), фонди Центрального археологічного музею при КДА (Л. В. Шаріпова, С. В. Сохань), Волинського наукового музею (С. М. Міщук) тощо.

Питання архівознавства як загальні, в тому числі й участь у написанні підручника "Архівознавство" (К., 1998), так і за розділами архівознавства, передусім, комплектування рукописних фондів, створення науково-довідкового апарату, питання наукового опису архівних документів тощо знайшли відображення у ряді спеціальних праць Л. А. Дубровіної, Л. В. Шаріпової, О. П. Степченко тощо²¹.

Питання інформатизації архівної справи на певному етапі створення концепції інформаційної діяльності відігравали важливу роль у наукових розробках ІР НБУВ. Хоча не всі розробки були запроваджені в діяльність ІР у зв'язку із стрімким розвитком інформатизації суспільства, вони мали велике значення для осмислення необхідності уніфікації та стандартизації архівного описування, створення електронних версій науково-довідкового апарату рукописних підрозділів бібліотек та архівних установ. Першим кроком стало опрацювання концепції архівної та рукописної україніки та інформатизації архівної справи, підготовленої спільно з ученими системи Національної академії наук та Державного комітету архівів України²².

Співробітники ІР НБУВ брали активну участь у підготовці тематичних збірників наукових праць, де вирішувалися актуальні питання інформатизації архівної справи, створення Національної архівної інформаційної системи, зокрема, ними був підготовлений спеціальний збірник "Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна Україніка" і комп'ютеризація архівної справи в Україні"²³. На сторінках збірника розглядалися питання створення електронної енциклопедії книжкової спадщини України (Л. А. Дубровіна, Л. Й. Костенко, Т. П. Павлуша), теоретичні та практичні аспекти визначення об'єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС (Л. А. Дубровіна), зарубіжна бібліографія з питань уніфікації та стандартизації архівної каталогізації (Л. А. Дубровіна, С. Г. Даневич, Л. В. Шаріпова), а також структури даних (Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв, О. В. Сохань)²⁴. Результати виконання наукових тем в ІР регулярно публікуються на сторінках збірника наукових праць "Рукописна та книжкова спадщина України", зокрема дослідження фондів та окремих джерел, комплексів документів, огляди особових архівних фондів ІР НБУВ, документальних колекцій, вивчаються окремі пам'ятки писемності, здійснюється публікація документів з актуальних питань історії культури, подається бібліографія.

Підводячи підсумки, зазначимо, що об'єктом дослідження ІР НБУВ є рукописні фонди Інституту рукопису НБУВ, зокрема, рукописна книга, особові архівні фонди та документальні колекції просвітницьких установ і організацій. До кола завдань належить розробка теоретичних та науково-методичних засад організації та використання фондів,

практичні питання опису фондів, створення науково-довідкового апарату, зокрема, національного археографічного реєстру рукописних колекцій і зібрань України, підготовка різноманітних довідників по фондах, публікація найважливіших документальних колекцій та пам'яток історії та культури. Дослідження базуються на методичному ґрунті спеціальних історичних дисциплін: джерелознавства, археографії, архівознавства, кодикології та кодикографії, філігранології, дипломатики, текстології книгознавства тощо, що вирішують проблеми встановлення походження рукописних документів, джерельного значення документальних пам'яток, розвитку методів організації, опису та форм наукового використання фондів, впровадження в практику нової системи науково-інформаційного археографічного опису документів та архівних фондів.

1. Дубровіна Л. А. М. П. Василенко та В. І. Вернадський як фундатори Національної бібліотеки Української держави // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.). - К., 1998. - С. 185-198; Дубровіна Л. А., Степченко О. П. Концепція національного бібліотечного та архівного фонду "Україніка": історія становлення та розвитку // Студії архівознавства. - К., 1997. - Вип. 2. - С. 13-25; Дубровіна Л. А. Статути Всенародної бібліотеки України при ВУАН як джерело з історії розвитку та трансформації ідеї Національної бібліотеки (1918-1934) // Укр. археогр. щорічник. - К., 1998. - Вип. 3/4. - С. 250-272; Онищенко О. С., Дубровіна Л. А. Основні етапи розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918-1998) // Бібл. вісн. - 1998. - № 5. - С. 5-17; Дубровіна Л. А., Зубкова Н. М. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як архівна установа // Архіви України. - 1999. - № 1/6. - С. 13-26; Слободяник М. С. Комітет для заснування Національної бібліотеки Української держави: основні напрямки і результати діяльності // Архівна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.). - К., 1998. - С. 108-118.
2. Дубровіна Л. А. Статути Всенародної бібліотеки України при ВУАН як джерело з історії розвитку та трансформації ідеї Національної бібліотеки (1918-1934) // Укр. археогр. щорічник. - К., 1998. - Вип. 3/4. - С. 250-272; Слободяник М. С. Трансформація змісту діяльності Національної бібліотеки України в період формування інформаційного суспільства // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика: Зб. наук. статей. - Х., 1998. - С. 30-38.
3. Видатні вчені Національної академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918-1998): Путівник. - К., 1998. Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник. - К., 2002. - 766 с.
4. Дубровіна Л. А. Перспективні напрями роботи відділу історії і теорії археографії та споріднених джерелознавчих наук // Матеріали до розробки концепції діяльності Інституту української археографії: До Всеукр. наради "Українська археографія сьогодні: проблеми і перспективи". - Київ, 16-18 груд. 1992 р. - К., 1992. - С. 6-10.
5. Питання кодикології та археографії рукописних книг розроблено у спеціальному методичному виданні Дубровіна Л. А., Гальченко О. М., Іванова О. А. Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису. - К., 1992.
6. Дубровіна Л. А. Кодикологія української книги XV-XVIII ст.: об'єкт та проблеми археографічного опису // Слов'янська писемність і розвиток духовної культури: Зб. матеріалів. - К., 1993. - С. 27-30; Дубровіна Л. А. Опис рукописних книг: бібліографія, археографія, кодикографія // Бібл. вісник. - 1993. - № 1/2. - С. 12-20; Гальченко О. М. Оправа рукописної книги в археографічному опису // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Тези доп. міжнар. конф. (Київ, 12-15 жовт. 1993 р.). - К., 1993. - Ч. 1. - С. 87-89.

7. Дубровіна Л. А. "Інтелектуальне" повернення історичної спадщини: до проблеми опису та реєстрації документальної інформації в Національній архівній та бібліотечній автоматизованій системі України // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. - К., 1996. - Вип. 6. - С. 261-270.
8. Грецькі актові документи та листи з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук України. Каталог рукописів XVI-XIX ст. / Уклад. Є.К. Чернухін. - К., 1991; Чернухін Є.К. Латинська книга в фондах Інституту рукопису // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 1994. - Вип. 2. - С. 174-188; Грецькі рукописи у зібраннях Києва: Кат. / Упоряд. Є. Чернухін. - К.; Вашингтон, 2000.
9. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України. Каталог рукописів другої половини XV - першої чверті XX ст. / Укл. Л. А. Гнатенко. - К., 1995; Гнатенко Л. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Кат. - К., 2003.
10. Гальченко О. М. Завдання і методи контролю та аналізу збереження фондів рукописних книг // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 1993. - Вип. 1. - С. 172-177.
11. Вісті Таврійської вченої архівної комісії і Таврійського товариства історії, археології та етнографії (1887-1931): Бібліографічний покажчик // Уклад. Л. Шаріпова. - К., 1994; Олена Михайлівна Апанович: Бібліографічний покажчик: (До 75-річчя від дня народження і 50-річчя наукової діяльності): Бібліогр. покажчик / Упор. С. Г. Даневич. - К., 1994.
12. Журба О., Капраль М., Кіржаєв С. та ін. Едиційна археографія в Україні XIX-XX ст.: Синові України: Зб. статей 1906 р. на пошану проф. Володимира Антоновича. - К., 1993. - Вип. 1: Плани, програми, проекти видань. - Фототипне відтворення; Кіржаєв С. М. Питання створення правил видання документів в праці Археографічної комісії ВУАН // Укр. археогр. щорічник. - К., 1993. - Вип. 2. - С. 15-23; Кіржаєв С. М. До історії Всеукраїнської Академії наук. Михайло Грушевський і Агатангел Кримський. (З приводу "Осібної гадки акад. М. Грушевського до протоколу Спільного зібрання УАН від 17 жовтня 1927 р." // Укр. археогр. щорічник. - К., 1992. - Вип. 1. - С. 332-351; Кіржаєв С. М. Протоколи Спільного зібрання // Історія Академії наук України, 1918-1923: Док. і матеріали. ВУАН / Тексти протоколів та прим. С. М. Кіржаєва. - К., 1993.
13. З епістолярної спадщини акад. В. І. Вернадського. Листування до акад. М. П. Василенка та О. О. Богомольця / Уклад. С. М. Кіржаєв, В. О. Толстов. - К., 1991; Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і Academia. Ідеї, змагання, діяльність. - К., 1993; Пантелеймон Куліш: Щоденник / Упоряд. та прим. С. М. Кіржаєва - К., 1993; Кіржаєв С. М. Щоденник Володимира Вернадського (1918 р., Полтава) / Публ. та прим. С. М. Кіржаєва // Київ. старовина. - 1993. - № 3. - С. 35-45; № 4. - С. 20-35.
14. Пересопницьке Євангеліє, 1556-1561. Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказник / Вид. підготувала І. П. Чепіга за участю Л. А. Гнатенко. - К., 2001.
15. Канцедикас А., Сергеева И. Альбом еврейской художественной старины Семена Ан-ского = He Jewish Artistic Heritage Album by Semyon An-sky. - М., 2001. - (Шедевры еврейского искусства).
16. Кіржаєв С. М. Традиції В. Антоновича-археографа в едиційній праці Археографічної комісії ВУАН // Академія пам'яті професора Володимира Антоновича: Доп. і матеріали. - К., 1994. - С. 112-121; Словник українських архівістів. - К., 1998 тощо.
17. Документальні матеріали М. С. Грушевського з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського Академії наук України / Укл. С. М. Кіржаєв. - К.,

- 1991; Б. Д. Грінченко. Док. і матеріали з фондів Інституту рукописів Центральної наукової бібліотеки. - К., 1994. - Вип. 1: Поезії / Упоряд. Н. М. Зубкова; Сергеева І. А. Документальна спадщина Семена Ан-ського у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. - Зданий до друку.
18. Корній Л. П., Дубровіна Л. А. Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI-XVII ст. - К., 1998; Музичний архів М. Д. Леонтовича: Кат. / Уклад.: Л. П. Корній, Е. С. Клименко. - К., 1999.
19. Шолохова Л. В. Фоноархів єврейської музичної спадщини. Колекція фонографічних записів єврейського фольклору із фондів Інституту рукопису: Анот. кат. фоноциліндрів та нотних і текстових розшифровок. - К., 2001.
20. Києво-Могилянська академія в документах і рідкісних виданнях з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Каталог. - К., 2003. - Вип. 2: Документи з історії Києво-Могилянської академії за матеріалами фондів Інституту рукопису (1615-1817) / Археогр. опрацювання Т. В. Міцан.
21. Дубровіна Л. А., Шаріпова Л. В. Зарубіжна анотована бібліографія з питань уніфікації та стандартизації архівної каталогізації // Архівна та рукописна Україніка. - К., 1993. - Вип. 1. - С. 273-271; Дубровіна Л. А. Проблеми комплектування рукописних фондів // Інформ. бюллетень раб. совещания директоров науч. б-к и информ. центров акад. наук - членов Междунар. асоц. акад. наук СНГ и акад. наук стран Балтии, 15-16 мая 1996 г. - К., 1996; Дубровіна Л. А. Інститут рукопису Національної бібліотеки України: комплектування та використання колекційних фондів // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Міжнар. конф., жовт., 1996. - К., 1996; Дубровіна Л. А. Архівознавчі аспекти концепції архівної справи в Україні // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: Наук. доп. Всеукр. конф. (Київ, 19-20 лист. 1996 р.). - К., 1996. - Ч. 1. - С. 37-41; Дубровіна Л. А. Інформатизація в архівній справі // Архівознавство. Підручник для студентів вищих навчальних закладів України. - К., 1998. - С. 228-246; Дубровіна Л. А., Степченко О. П. Концепція національного бібліотечного та архівного фонду "Україніка": історія становлення та розвитку // Студії архівознавства. - К., 1997. - Вип. 2. - С. 13-25; Степченко О. П. Особові архівні фонди видатних українських учених як джерело з історії організації спеціалізованих фондів Всенародної (Національної) бібліотеки України (1918-1934 рр.): Автореферат. дис. ... канд. іст. наук. - К., 1998.
22. Ульяновський В. І., Дубровіна Л. А., Новохатський К. Є. Архівна та рукописна Україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів, рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України // Архівна та рукописна Україніка: Матеріали розширен. міжвід. наради "Архівна та рукописна Україніка", Київ, 17 жовт. 1991 р. - К., 1992. - С. 51-62.
23. Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна Україніка" і комп'ютеризація архівної справи в Україні": Зб. наук. праць. - К., 1995. - Вип. 1: Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи.
24. Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна Україніка" і комп'ютеризація архівної справи в Україні": Зб. наук. праць. - К., 1995. - Вип. 1: Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи; Національна архівна інформаційна система: структура даних (Матеріали для обговорення) / Розроблені Л. А. Дубровіною за участю О. В. Соханя. - К., 1994; Дубровіна Л. А., Кіржасв С. М., Боряк Г. В. Національна архівна інформаційна система (НАІС): актуальні проблеми архівної та рукописної Україніки і шляхи створення зведеної бази даних на бібліотечні, музейні та архівні колекції, фонди // Бібл. вісник. - 1993. - № 3/4. - С. 58-64.